

YUXUAN TANG

Xəzər Universiteti və Pekin Xarici Dillər Universitetinin
birgə təlimi çərçivəsində filologiya üzrə magistrant
yuxuan.tang2022@khazar.org

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ HAL KATEQORİYASI VƏ ONUN ÇİN DİLİNDƏ İFADƏ VASİTƏLƏRİ

Xülasə

Azərbaycan dilində ismin əsas kateqoriyalarından biri hal kateqoriyasıdır. İsmın hal adları sıra ilə bunlardır: adlıq, yiyəlik, yönlük, təsirlik, yerlik, çıxışlıq hal. Çin dili isə kök dil olduğuna görə bu dildə qrammatik kateqoriya yoxdur və hal anlayışı da yoxdur, amma hal kateqoriyasının ifadə vasitələri var.

Məqalədə Azərbaycan dilində hal kateqoriyası və onun Çin dilində ifadə vasitələri Azərbaycanlı oxuculara təqdim edilir.

Azərbaycan dilində adlıq halın heç bir morfoloji əlaməti yoxdur. Çin dilində də adlıq hallı sözlər heç bir əlamət olmadan işlənir.

Azərbaycan dilində müəyyən yiyəlik hal **-in, -in, -un, -ün** şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə müəyyən yiyəlik halı ifadə etmək üçün **的 (de)** hissəciyindən istifadə olunur.

Azərbaycan dilində yönlük hal **-a, -ə** şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə yönlük halı ifadə etmək üçün **向 (xiang)**, **往 (wang)**, **朝 (chao)** ön sözlərindən istifadə olunur. Bundan başqa, Çin dilində feilin istiqamətverici növü ilə cümlə qurulduqda ön söz işlədilmir.

Azərbaycan dilində müəyyən təsirlik hal **-ı, -i, -u, -ü** şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə müəyyən təsirlik halı ifadə etmək üçün **把 (ba)** ön sözündən istifadə edilir.

Azərbaycan dilində yerlik hal **-da, -də** şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə yerlik halı bildirmək üçün **在 (zai)**, **于 (yu)** və s. ön sözlərindən istifadə olunur.

Azərbaycan dilində çıxışlıq hal: **-dan, -dən** şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə çıxışlıq halı ifadə etmək üçün **自 (zi)**, **从 (cong)**, **于 (yu)** ön sözlərindən istifadə edilir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Çin dilində ön sözlər çox deyil, amma cümlədə müxtəlif mənalar ifadə edərək tez-tez işlənir. Məsələn, Çin dilində **于 (yu)** ön sözü yönlük, yerlik və çıxışlıq halı bildirir.

Açar sözlər: Çin dili, hal, hal kateqoriyası, ön söz, ifadə vasitələri

Azərbaycan dilində ismin əsas kateqoriyalarından biri hal kateqoriyasıdır. İsmın hal adları sıra ilə bunlardır: adlıq, yiyəlik, yönlük, təsirlik, yerlik, çıxışlıq hal. Çin

dili isə kök dil olduğuna görə bu dildə qrammatik kateqoriya yoxdur və hal anlayışı da yoxdur, amma hal kateqoriyasının ifadə vasitələri var.

Məqalədə Azərbaycan dilində hal kateqoriyası və onun Çin dilində ifadə vasitələri Azərbaycanlı oxuculara təqdim edilir.

Adlıq hal: Azərbaycan dilində adlıq hal şəxs, əşya, hadisə və s.-in adını bildirir (4,62). Morfoloji əlaməti yoxdur.

Azərbaycan dilində olan adlıq hallı sözlər Çin dilində də heç bir əlamət olmadan işlənir. Məsələn: 书 (shū) “kitab”, 人 (rén) “insan”, 学生 (xué shēng) “tələbə”, 土地 (tǔ dì) “torpaq”, 乌鸦 (wū yā) “qarğa”.

Yiyəlik hal: Azərbaycan dilində şəkilçi morfemlər qrammatik anlayışları bildirir və müəyyən yiyəlik hal *-ın*⁴ ilə düzəlir. Çin dilində isə kök morfemlər həm qrammatik, həm də leksik anlayışları bildirir və müəyyən yiyəlik halı ifadə etmək üçün *的* (*de*) hissəciyindən olunur. Çin dilində *的* (*de*) hissəciyinin istifadə edilib-edilməməsi bir neçə amillərdən asılıdır. Məsələn: yiyəlik bildirən söz və mənsub olan söz arasındakı əlaqə, sözlərin mənasının düzgün və aydın çatdırılması məsələsi, heca məsələsi və s. Azərbaycan dilində yiyəlik hal və Çin dilində onun ifadə vasitəsi olan *的* (*de*) hissəciyi arasında həm oxşar, həm də fərqli cəhətlər mövcuddur.

Bu haqda “Azərbaycan dilindəki yiyəlik halın Çin dilində ifadə vasitəsi” adlı məqaləmdə çox ətraflı araşdırma aparılıb. [Bax: ELMİ İŞ Beynəlxalq elmi jurnal. İmpakt Faktor: 2.717. 2024 / Cild: 18 Sayı: 4 / 8-14. s. 89-103]

Yönlük hal: Azərbaycan dilində yönlük hal *-a*² (saitlə bitən sözlərdə *y* bitişdiricisi ilə) şəkilçisi ilə düzəlir. Çin dilində isə yönlük halı ifadə etmək üçün *向* (*xiang*), *往* (*wang*), *朝* (*chao*) ön sözlərindən istifadə olunur. Çin dilində feilin istiqamətverici növü olduğuna görə həmin feillərlə cümlə qurduqda ismin yönlük halını ifadə etmək üçün xüsusi bir ön sözdən istifadə olunmur.

Azərbaycan dilində ismin yönlük halı hərəkətin yönəldiyi şəxsi, əşyanı, hərəkətin istiqamətini, çatacağı son nöqtəni, zaman və məkan hədudunu bildirir. Yönlük halda olan sözlər və birləşmələr *kimə? nəyə? haraya?* suallarına cavab verir. [4, s. 69]

Azərbaycan dilində yönlük hal hərəkətin istiqamətini bildirəndə *haraya?* sualına cavab verir. Məsələn:

- (1) Nərgiz Bakıya (*haraya?*) təzə gəlib.
- (2) Artıq gecə saat 12-dir, evə (*haraya?*) getmək istəyirsən?
- (3) Durdanə qonağa dedi ki, otağa (*haraya?*) keçin və əyləşin.
- (4) Arzu, sən hələ yuxarı mərtəbəyə (*haraya?*) çıxma, birinci mərtəbədə mənə gözlə.
- (5) Bu idarəyə (*haraya?*) icazəsiz girmək olmaz.
- (6) Mən həyətdə (*haraya?*) düşmək istəyirəm.
- (7) Turan nə vaxt Azərbaycana (*haraya?*) qayıdacaq?

- (8) Babam qonaq otağına (*haraya?*) daxil oldu.
(9) Bu qızın qardaşı bir müddət sonra Xırdalana (*haraya?*) köçəcək.
(10) Xahiş edirəm, məni xəstəxanaya (*haraya?*) aparın.
(11) Biz dünən axşam teatra (*haraya?*) getdik.
(12) Özümə yeni paltar almaq üçün mağazaya (*haraya?*) getdim.
Azərbaycan dilində yönlük hal hərəkətin yönəldiyi şəxsi bildirdikdə **kimə?**

sualına cavab verir. Məsələn:

- (1) Bu hədiyyəni anama (*kimə?*) verdim.
(2) Bu nümunələri müəllimə (*kimə?*) göstərmək istəyirəm.
(3) Mən artıq Ramilə (*kimə?*) inanmıram.
(4) Qocalara, uşaqlara (*kimə?*) hörmət edin.
(5) Atası dünən oğluna (*kimə?*) acıqlandı.
(6) Dilənçi sərnəşinlərə (*kimə?*) yalvarmağa başladı.
(7) Nazim müəllim heç vaxt şagirdlərə (*kimə?*) hirsələnir.
(8) Hər gün rəfiqəmə (*kimə?*) zəng edirəm.
(9) Bu diplomu tədbirdə İradəyə (*kimə?*) təqdim etdilər.
(10) Mən Fidana (*kimə?*) məktub yazacağam.
(11) Görüşdə Fətəliyə (*kimə?*) çoxlu suallar verdilər.
(12) Mən Fatiməyə (*kimə?*) bunu on dəfə başa salmışam, amma o yenə də

başə düşməkdə çətinlik çəkir.

Azərbaycan dilində yönlük hal hərəkətin yönəldiyi əşyanı bildirir və **nəyə?**

sualına cavab verir.

- (1) Mənim gözümə (*nəyə?*) nə isə düşüb.
(2) Zəhmət olmasa, heç bir yeməyə (*nəyə?*) soğan qatmayın.
(3) Gülşanə imtahana (*nəyə?*) hazırlaşır.
(4) Qeydlərimi dəftərə (*nəyə?*) köçürdüm.
(5) Dostum sinifdə kitaba (*nəyə?*) baxır.
(6) İdmana (*nəyə?*) marağım var.
(7) Hal-hazırda qoruyucu maskaya (*nəyə?*) ehtiyac çoxdur.
(8) Heyvanlara (*nəyə?*) qayğı göstərmək lazımdır.
(9) Günəşə (*nəyə?*) qarşı krem aldım.
(10) Kömpüterə (*nəyə?*) uyğun adapter tapa bilmirəm.
(11) Yaşar dərəcə (*nəyə?*) vaxtında çatdı.

Yönlük hallı sözlər müxtəlif qoşmalarla da işlənir:

1. Yönlük hallı sözlər **görə** qoşması ilə işlənərkən hərəkətin icrasının səbəbini bildirir. Məsələn:

- (1) Bu gün küləyə görə internet yaxşı işləmir.
(2) Sevdə tıxaca görə dərəcə gecikdi.
(3) Texniki səbəbə görə bu gün metro beş dəqiqə işləmədi.
(4) Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.
(5) Emilya tədbirə görə bəzənmişdir.
(6) Vaqifə görə çox narahatam.

2. Yönlük hallı sözlər **qədər, kimi, -dək, -can²** qoşmaları ilə işlənərkən məsafə mənasını bildirir. Məsələn:

- (1) Evdən universitetə qədər piyada getdik.
- (2) Siz sürətli qatarla Bakıdan Sumqayıta qədər rahat gedə bilərsiniz.
- (3) Bakıdan Gəncəyə kimi yol 350 kilometrdir.
- (4) Şəhərin mərkəzinədək maşınla getdim.

3. Yönlük hallı sözlər **tərəf, doğru, qarşı, sarı** qoşmaları ilə işlənərkən yönəlmə, istiqamət mənalərini ifadə edir. Məsələn:

- (1) O, Reyhana tərəf baxdı.
- (2) Meşəyə doğru yol buradan başlayır.
- (3) Səlim öz dostuna qarşı çox səmimi idi.
- (4) O, maşını evə sarı sürdü.
- (5) Gəlin, gözəl gələcəyə doğru irəliləyək!
- (6) Bir neçə tələbə idman meydançasına doğru qaçır.
- (7) Qatar Sumqayıta (haraya?) tərəf hərəkət edir.
- (8) Ülvi öz məqsədinə (nəyə?) doğru irəliləyir.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan dilində məsdər yönlük halda məqsəd zərfliyi olur. Məsələn:

- (1) İndi aptekə dərman almağa gedirəm.
- (2) Mən meyvə almağa marketə düşdüm.
- (3) Adil bu şirkətə tərcüməçi kimi işləməyə gəlmişdir.
- (4) Elmar Moskvaya oxumağa gedir.

Yönlük halın Çin dilində ifadə vasitələri olan **向 (xiang)** , **往 (wang)** , **朝 (chao)** ön sözlərini nümunələrlə nəzərdən keçirək:

1. **向 (xiang)** ön sözü.

向 (xiang) ön sözü isim ilə işləndikdə hərəkətin istiqamətini bildirir [6, s. 578].

1.1 **向 (xiang)** ön sözü feildən əvvəl işləir [6, s. 578]. Məsələn :

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
雁群 向 着东边飞去。 (yàn qún xiàng zhe dōng biān fēi qù)	Qaranquşlar şərqə (<i>haraya?</i>) uçar.
他 向 着前面大声呼喊。 (tā xiàng zhe qián miàn dà shēng hū hǎn)	O ucadan ön tərəfə (<i>haraya?</i>) qışqırdı.
奶奶 向 窗外张望。 (nǎi nai xiàng chuāng wài zhāng wàng.)	Nənə pəncərədən bayıra (<i>haraya?</i>) baxır.
努尔兰 向 天空放飞了黑气球。 (nǔ ěr lán xiàng tiān kōng fàng fēi le hēi qì qiú)	Nurlan şarları səmaya (<i>haraya?</i>) buraxdı.

这家公司 <u>向</u> 市场推出了新产品。 (zhè jiā gōng sī xiàng shì chǎng tuī chū le xīn chǎn pǐn)	Bu şirkət bazara (<i>haraya?</i>) yeni məhsul çıxardı.
--	--

Qeyd: Bu nümunələrdə **向** (*xiang*) ön sözü şərq, ön tərəf, meydan, bayır, səma, bazar kimi yer-məkan bildirən sözdən əvvəl işləndikdə hərəkətin istiqamətini bildirir və *haraya?* sualına cavab verir.

Aşağıdakı nümunələrdə yönlük hallı söz isə *kimə?* sualına cavab verir.

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
赛曼德 <u>向</u> 父母诉说了自己的困扰。 (sài màn dé xiàng fù mǔ sù shuō le zì jǐ de kùn rǎo)	Səməd problemlərini valideynlərinə (<i>kimə?</i>) danışdı.
萨米尔 <u>向</u> 朋友提出了买房的建议。 (sà mǐ ěr xiàng péng yǒu tí chū le mǎi fáng de jiàn yì)	Samir dostuna (<i>kimə?</i>) ev almağı təklif etdi.
蕾拉 <u>向</u> 导师展示了她的研究成果。 (lěi lā xiàng dǎo shī zhǎn shì le tā de yán jiū chéng guǒ)	Leyla araşdırmanın nəticələrini elmi rəhbərinə (<i>kimə?</i>) təqdim etdi.
塔雷 <u>向</u> 老板反馈了工作困难。 (tǎ léi xiàng lǎo bǎn fǎn kuì le gōng zuò kùn nán)	Taleh işin çətinliyi barədə müdirə (<i>kimə?</i>) məlumat verdi.

Aşağıdakı nümunələrdə yönlük hallı söz isə *nəyə?* sualına cavab verir.

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
我应该 <u>向</u> 哪个部门申请？ (wǒ yīng gāi xiàng nǎ gè bù mén shēn qǐng)	Hansı şöbəyə (<i>nəyə?</i>) müraciət etməliyəm?
春天 <u>向</u> 小草走来， <u>向</u> 花儿微笑。 (chūn tiān xiàng xiǎo cǎo zǒu lái, xiàng huā ér wēi xiào)	Yaz otlara (<i>nəyə?</i>) gəlir, çiçəklərə (<i>nəyə?</i>) gülümsəyir.

1.2 向 (*xiang*) ön sözü feildən sonra da işlənir [6, s. 578]. **向** (*xiang*) ön sözü “走 (zǒu), 奔 (bēn), 冲 (chōng), 飞 (fēi), 流 (liú), 飘 (piāo), 滚 (gǔn), 转 (zhuǎn), 倒 (dǎo), 驶 (shǐ), 通 (tōng), 划 (huá), 指 (zhǐ), 射 (shè), 杀 (shā), 刺 (cì), 投 (tóu), 引 (yǐn), 推 (tuī), 偏 (piān)” və s. feillərindən sonra işlənə bilər [6, s. 578]. Məsələn :

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
鸟群飞 <u>向</u> 南方。 (niǎo qún fēi xiàng nán fāng)	Quşlar cənuba (<i>haraya?</i>) uçar.

这条路通 <u>向</u> 学校。 (zhè tiáo lù tōng xiàng xué xiào)	Bu yol məktəbə (<i>haraya?</i>) uzanır.
老师的脸转 <u>向</u> 了阿克拜尔。 (lǎo shī de liǎn zhuǎn xiàng le ā kè bài ěr)	Müəllim üzünü Əkbərə (<i>kimə?</i>) çevirdi.

1.3 Qeyd etməliyik ki, **向** (*xiang*) ön sözü yalnız yönlük halı deyil, həm də çıxışlıq halı ifadə edə bilər. Məsələn :

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
邻居 <u>向</u> 我父亲借钱。 (lín jū xiàng wǒ fù qīn jiè qián)	Qonşu atamdan (<i>kimdən?</i>) borc aldı.
老师 <u>向</u> 图书馆借了一本书。 (lǎo shī xiàng tú shū guǎn jiè le yī běn shū)	Müəllim kitabxanadan (<i>haradan?</i>) bir kitab götürdü.
我们要 <u>向</u> 优秀的人学习。 (wǒ men yào xiàng yōu xiù de rén xué xī)	Mükəmməl adamlardan (<i>kimdən?</i>) öyrənməliyik.
你们需要什么，就 <u>向</u> 老板要。 (nǐ men xū yào shén me, jiù xiàng lǎo bǎn yào)	Nə lazımdırsa, müdirdən (<i>kimdən?</i>) soruşun.
爱玛 <u>向</u> 老师请了两天假。 (ài mǎ xiàng lǎo shī qǐng le liǎng tiān jià)	Elmar müəllimdən (<i>kimdən?</i>) iki günlük icazə aldı.
伊尔加 <u>向</u> 老师请教了问题的解决方案。 。 (yī ěr jiā xiàng lǎo shī qǐng jiào le wèn tí de jiě jué fāng àn)	İlqar müəllimdən (<i>kimdən?</i>) məsələnin həllini soruşdu.
卡麻兰 <u>向</u> 安拉祈求了健康和平安。 (kǎ mā lán xiàng ān lā qí qiú le jiàn kāng hé píng ān)	Kəmalə Allahdan (<i>kimdən?</i>) can sağlığı və əmin-amanlıq dilədi.
安纳尔 <u>向</u> 朋友寻求帮助。 (ān nà ěr xiàng péng yǒu xún qiú bāng zhù)	Anar dostundan (<i>kimdən?</i>) kömək istədi.

2. **往** (*wang*) ön sözü.

2.1 **往** (*wang*) ön sözü hərəkətin istiqamətini bildirir və yer bildirən söz ilə feildən əvvəl işlənir [6, s. 547]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
我们现在应该 <u>往</u> 右边转。 (wǒ men xiàn zài yīng gāi wǎng yòu biān zhuǎn)	Biz indi sağa (<i>haraya?</i>) dönməliyik.
飞机 <u>往</u> 南边飞。 (fēi jī wǎng nán biān fēi)	Təyyarə cənuba (<i>haraya?</i>) uçar.
石油从这儿 <u>往</u> 全国各地运。 (shí yóu cóng zhè lǐ yùn wǎng quán guó gè dì)	Neft buradan ölkənin hər yerinə (<i>haraya?</i>) daşınır.

2.2 往 (wǎng) ön sözü bəzən feildən sonra işlənir. Həmin feil və **往 (wǎng)** ön sözü ilə birləşərək hərəkətin istiqamətini bildirir. Onu da qeyd etməliyik ki, **往 (wǎng)** ön sözü 开 (kāi), 通 (tōng), 迁 (qiān), 送 (sòng), 寄 (jì), 运 (yùn), 派 (pài), 飞 (fēi), 逃 (táo) və s. feillərindən sonra işlənə bilər [6, s. 547]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
这条路 <u>通</u> 往黑尔达兰。 (zhè tiáo lù tōng wǎng hēi ěr dá lán)	Bu yol Xırdalana (<i>haraya?</i>) gedir.
火车开 <u>往</u> 舍基。 (huǒ chē kāi wǎng shě jī)	Qatar Şəkiyə (<i>haraya?</i>) tərəf hərəkət edir.
本餐馆迁 <u>往</u> 5月28日地铁附近。 (běn cāng uǎn qiān wǎng wǔ yuè èr shí bā rì dì tiě fù jìn)	Bu restoran 28 May metrosunun yaxınlığına (<i>haraya?</i>) köçürülüb.

3. 朝 (cháo) ön sözü.

3.1 朝 (cháo) ön sözü yalnız feildən əvvəl işlənir [6, s. 115]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
他 <u>朝</u> 后看。 (tā cháo hòu kàn)	O, axraya (<i>haraya?</i>) baxır.
保罗 <u>朝</u> 尼扎特点头，尼扎特朝保罗挥手。 (bǎo luó cháo ní zā tè diǎn tóu, ní zā tè cháo bǎo luó huī shǒu)	Pərviz Nicatə (<i>kimə?</i>) başını tərpətdi, Nicat da Pərvizə (<i>kimə?</i>) əl etdi.
学生们 <u>朝</u> 着小丑笑。 (xué shēng men cháo zhāo xiǎo chǒu xiào)	Tələbələr təlxəyə (<i>kimə?</i>) gülürlər.

Qeyd: (1) Əgər **朝** (*chao*) ön sözü cümlədə işlənə bilirsə, **向** (*xiang*) ön sözü də onun yerində işlənə bilər [6, s. 115].

(2) **朝** (*chao*) ön sözü yalnız feildən əvvəl, **向** (*xiang*) ön sözü isə həm feildən əvvəl, həm də ondan sonra işlənə bilər [6, s. 115].

(3) Göstərdiyimiz kimi, **向** (*xiang*) ön sözü “走 (*zǒu*), 奔 (*bēn*), 冲 (*chōng*), 飞 (*fēi*), 流 (*liú*), 飘 (*piāo*), 滚 (*gǔn*), 转 (*zhuǎn*), 倒 (*dǎo*), 驶 (*shǐ*), 通 (*tōng*), 划 (*huá*), 指 (*zhǐ*), 射 (*shè*), 杀 (*shā*), 刺 (*cì*), 投 (*tóu*), 引 (*yǐn*), 推 (*tuī*), 偏 (*piān*)” və s. feillərindən sonra işlənə bilər. **往** (*wǎng*) ön sözü isə 开 (*kāi*), 通 (*tōng*), 迁 (*qiān*), 送 (*sòng*), 寄 (*jì*), 运 (*yùn*), 派 (*pài*), 飞 (*fēi*), 逃 (*táo*) və s. feillərindən sonra işlənə bilər. Qeyd edək ki, həm **向** (*xiang*) ön sözü, həm də **往** (*wǎng*) ön sözü 飞 (*fēi*) və 通 (*tōng*) feillərindən sonra işlənə bilər. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
成群的鸽子飞 向 了远方的山。 (chéng qún de gē zǐ fēi xiàng le yuǎn fāng de shān)	Göyərçinlər uzaq dağa (<i>haraya?</i>) uçdu.
明天我们将搭乘飞机飞 往 巴库。 (míng tiān wǒ men jiāng dā chéng fēi jī fēi wǎng bā kù)	Sabah Bakıya (<i>haraya?</i>) təyyarə ilə gedəcəyik.
这条路通 向 了村庄的主要广场。 (zhè tiáo xiǎo lù tōng xiàng le cūn zhuāng de zhǔ yào guǎng chǎng)	Bu yol kəndin əsas meydanına (<i>haraya?</i>) gedir.
这座桥梁通 往 河对岸。 (zhè zuò qiáo liáng tōng wǎng shì zhōng xīn)	Bu körpü ilə çayın o biri tərəfinə (<i>haraya?</i>) keçilir.

Bundan əlavə, Çin dilində feilin bir neçə növü var. Onlardan biri də istiqamətverici növdür. Feilin istiqamətverici növü ilə cümlə qurduqda ismin yönəlmişliyini ifadə etmək üçün xüsusi bir ön sözdən istifadə edilmir. Çin dilində feilin istiqamətverici növü 来 (*lái*), 去 (*qù*), 上 (*shàng*), 下 (*xià*), 进 (*jìn*), 出 (*chū*), 回 (*huí*), 过 (*guò*), 上来 (*shàng lái*), 下去 (*xià qù*), 开 (*kāi*), 起 (*qǐ*), 起来 (*qǐ lái*) və s. -dən ibarətdir [5, s. 10]. Məsələn:

Çin dilində istiqamətverici feil	Çin dilində nümunə	Azərbaycan dilində tərcüməsi
来 (<i>lái</i>)	你 来 老师家。 (nǐ lái lǎo shī jiā)	Sən müəllimgilə gəl.

去 (qù)	我 <u>去</u> 学校。 (wǒ qù xué xiào)	Mən məktəbə gedirəm.
上 (shàng)	艾瑟 <u>上</u> 了五楼。 (ài sè shàng le wǔ lóu)	Aysel beşinci mərtəbəyə qalxdı.
下 (xià)	法利兹 <u>下</u> 了一楼。 (Fǎ lì zī xià le yī lóu)	Fariz birinci mərtəbəyə endi.
进 (jìn)	他 <u>进</u> 入房间。 (tā jìn rù fáng jiān)	O, otağa daxil oldu.
出 (chū)	他 <u>出</u> 国了。 (tā chū guó le)	O, xarici ölkəyə getdi.
回 (huí)	你能把他送 <u>回</u> 家吗 ? (nǐ néng bǎ tā sòng huí jiā ma ?)	Sən onu evə apara bilərsən?
过 (guò)	图劳侧 <u>过</u> 身子。 (tú láo cè guò shēn zi)	Tural yan tərəfə çevrildi.
上来 (shàng lái)	您把箱子抬 <u>上</u> 来。 (nín bǎ xiāng zi tái shàng lái)	Qutunu yuxarıya qaldırın.
下去 (xià qù)	你应该扔一条绳子 <u>下</u> 去。 (nǐ yīng gāi rēng yī tiáo shéng zi xià qù)	Sən aşağıya bir kəndir atmalısan.

Təsirlik hal: İsmın təsirlik halında olan sözlər və birləşmələr üzərində iş, hal, hərəkət icra olunan və hərəkətin təsirinə məruz qalan əşyanı, obyektı bildirir [4, s.73]. Təsirlik hal tam qrammatik haldır. Bu hal bir neçə xüsusiyyətə görə başqa hallardan fərqlənir. Azərbaycan dilində ismin yiyəlik halı kimi, təsirlik hal da iki cür olur: 1. Müəyyənlik bildirən təsirlik hal 2. Qeyri-müəyyənlik bildirən təsirlik hal. [4, s.74]

Azərbaycan dilində müəyyən təsirlik hal **-ı, -i, -u, -ü** (saitlə bitən sözlərdə **n** bitişdiricisi ilə) şəkilçisi ilə düzəlik. Müəyyənlik bildirən təsirlik halda olan sözlər **kimi? nəyi? haranı?**, qeyri-müəyyənlik bildirənlər isə **nə?** sualına cavab verir.

Məsələn:

(1) Bu iş Qönçə xanımı (**kimi?**) çox yordu.

- (2) Tələsmə, Ruslanı (*kimi?*) beş dəqiqə gözlə.
- (3) Dünən Nurlanı (*kimi?*) çox axtardım.
- (4) Sahibkarlar razılaşıdılar ki, bu binanı (*nəyi?*) ucuz qiymətə satsınlar.
- (5) Mən məqalədəki səhvləri (*nəyi?*) düzəldəcəyəm.
- (6) Səhifəmi (*nəyi?*) izləməyi (*nəyi?*) unutmayın.
- (7) Çinin paytaxtı Pekini (*haranı?*) yaxşı tanıyırsınız?
- (8) Bakını (*haranı?*) digər şəhərlərdən fərqləndirən əsas cəhət nədir?
- (9) Azərbaycanlıların hamısı İstanbulu (*haranı?*) görmək istəyir.

Çin dilində müəyyən təsirlik halı ifadə etmək üçün **把** (*ba*) ön sözündən istifadə edilir. Adətən, **把** (*ba*) ön sözündən əvvəl 这 (*zhè*) “bu”, 那 (*nà*) “o” işarə əvəzlilikləri işlənir [6, s. 54]. **把** (*ba*) ön sözü isimlə birləşir və feildən əvvəl işlənir [6, s. 53]. **把** (*ba*) ön sözündən sonra gələn isim daha çox sonrakı feilin obyektidir [6, s. 53], yəni həmin isim, adətən, təsirlik halda işlənir. Məsələn: 他把信交了 (*tā bǎ xìn jiāo le*) “O, məktubu təhvil verdi.”; 把房间收拾一下 (*bǎ fáng jiān shōu shí yī xià*) “Otağı səliqəyə sal.” Əgər söz qeyri-müəyyən təsirlik halı ifadə edərsə, **把** (*ba*) ön sözündən istifadə olunmur. Aydın olmaq üçün nümunələri nəzərdən keçirək:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
把那本书给我。 (<i>bǎ nà běn shū gěi wǒ</i>) (Qeyd: Bu cümlədə “kitab” bizə aydındır ki, hansı kitabdır. Bu “kitab” ya məlumdur, ya da yuxarıdakı mətndə qeyd olunub.)	O kitabı mənə ver.
他把两本书都看完了。 (<i>tā bǎ liǎng běn shū dōu kàn wán le</i>) (Qeyd: Bu cümlədə bizə aydındır ki, bu iki kitab hansılardır.)	O, hər iki kitabı oxuyub.
你把这支笔送给他。 (<i>nǐ bǎ zhè zhī bǐ sòng gěi tā</i>) (Qeyd: Bilirik ki “bu” qələmdir, başqa qələm deyil.)	Bu qələmi ona hədiyyə ver.
我不吃西瓜。 (<i>wǒ bù chī xī guā</i>) (Qeyd: Bu cümlədə 西瓜 “qarpız” qeyri-müəyyən təsirlik hal kimi işlənib.)	Mən qarpız yemirəm.
巴班奇买了很多书。 (<i>bā bān qí mǎi le hěn duō shū</i>)	Babək çoxlu kitab aldı.

(Qeyd: Bilmirik ki, “çoxlu kitab” hansılardır.)	
瓦瑟夫拿走了几支铅笔。(wǎ sè fū ná zǒu le jǐ zhī qiān bǐ) (Qeyd: Aydın deyil ki, “beş qələm” hansılardır.)	Vasif beş qələm götürdü.

Yerlik hal: Azərbaycan dilində ismin yerlik halında olan sözlər və birləşmələr işin, hərəkətin icra olunduğu yeri, əşyanın tutduğu sahəni, müəyyən bir xüsusiyyətin yerləşdiyi əşyanı, obyektı bildirir [4, s.79]. Yerlik hal **-da, -də** şəkilçisi ilə düzəlik.

Kimdə? nədə? harada? suallarına cavab verir. Məsələn:

- (1) Kamalda (kimdə?) bu ağrı neçə gün davam etdi?
- (2) Aynurda (kimdə?) çoxlu maraqlı kitablar var.
- (3) Şagirdlərdə (kimdə?) riyaziyyat elminə maraq artır.
- (4) Onun gözündə (nədə?) sevinc var.
- (5) Bu mövzuda (nədə?) mən səninlə razılaşmıram.
- (6) Müəllim tələbələrin inkişafında (nədə?) mühüm rol oynayır.
- (7) Bu dəstənin qabağında (harada?) mülki paltar geyinmiş bir nəfər gəlirdi.
- (8) Bu gün universitetimizdə (harada?) əcnəbi qonaqlar olacaq.
- (9) Mən yolda (harada?) Tural müəllimlə qarşılaşdım.
- (10) Dostum məni hava limanında (harada?) gözləyirdi.

Zaman və fəsil bildirən isimlər yerlik halda zaman zərfi və zərfliyi əmələ gətirir: saatda, gündə, ayda, ildə, yazda, yayda, payızda, qışda və s. [3, s. 54]. Məsələn:

- (1) Yayda Bakıya çoxlu turist gəlir.
- (2) Həftədə üç dəfə idman zalına gedirəm.
- (3) İldə neçə dəfə saçları boyamaq olar?
- (4) Payızda yarpaqlar saralır.
- (5) Qışda tərəvəz bahadır.

Azərbaycan dilində olan yerlik halı ifadə etmək üçün Çin dilində **在 (zai)**, **于 (yu)** və s. ön sözlərindən istifadə olunur.

在 (zai) ön sözü zaman, yer, istiqamət bildirən sözlərlə birləşir [6, s. 645].

1. **在 (zai)** ön sözü zaman bildirir [6, s. 645].

1.1 **在 (zai)** ön sözü ümumi hərəkətin baş verdiyi zamanı bildirir və feil, sifət və s.-dən əvvəl işlənir [6, s. 645].

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
火车 在 早上 7 点 27 分到达占贾。 (Qeyd: Azərbaycan dilində yerlik halın - da, -də şəkilçisi saylardan sonra işlənir. Çin dilində 在 (zai) ön söz isə saylardan	Qatar şəhər saat 7:27- də Gəncəyə çatdı.

əvvəl istifadə olunur.)	
我的课总 <u>在</u> 早上 8 点开始。 (wǒ de kè zǒng zài zǎo shàng 8 diǎn kāi shǐ)	Dərslərim həmişə səhər saat səkkizdə başlayır.
<u>在</u> 九月，他的病还不严重。 (zài jiǔ yuè, tā de bìng hái bù yán zhòng)	Sentyabrda onun xəstəliyi o qədər ağır deyildi.

Qeyd: **在** (*zai*) ön sözü Çin dilində yerlik halı ifadə etsə də, Azərbaycan dilində bəzən çıxışlıq hal kimi tərcümə olunur. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
我是 <u>在</u> 到了巴库以后才听说这件事。 (wǒ shì zài dào le bā kù yǐ hòu cái tīng shuō zhè jiàn shì)	Mən Bakıya çatdıqdan sonra bu hadisəni eşitdim.
<u>在</u> 出发之前，老师向孩子们讲了注意事项。 (zài chū fā zhī qián, lǎo shī xiàng hái zǐ men jiǎng le zhù yì shì xiàng)	Yola düşdükdən əvvəl müəllim uşaqlara ehtiyat tədbirlərini izah etdi.

1.2 在 (*zai*) ön sözü bir şeyin göründüyü, görünmədiyi və ya gözə çarpmayan bir hərəkətin baş verdiyi vaxtı bildirir [6, s. 645]. Bu vaxt **在** (*zai*) ön sözü feildən sonra istifadə olunur [6, s. 645]. Qeyd: **在** (*zai*) ön sözü təkhecalı 生 (shēng), 死 (sǐ), 定 (dìng), 处 (chǔ), 改 (gǎi), 放 (fàng), 排 (pái) və s. və ikihecalı 出生 (chū shēng), 诞生 (dàn shēng), 发生 (fā shēng), 出现 (chū xiàn), 发现 (fā xiàn), 布置 (bù zhì), 安排 (ān pái), 确定 (què dìng), 固定 (gù dìng) və s. feillərdən sonra işlənir [6, s. 645]. Başqa feillərdən sonra işlənmir.

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
我朋友生 <u>在</u> 2000 年。 (wǒ péng yǒu shēng zài liǎng qiān nián)	Mənim dostum 2000-ci ildə anadan olub.
两国关系处 <u>在</u> 关键时刻。 (liǎng guó guān xì chǔ zài guān jiàn shí kè)	İki dövlət arasında münasibətlər kritik andadır.
我的孙女出生 <u>在</u> 一九九零年。 (wǒ de sūn nǚ chū shēng zài yī jiǔ jiǔ líng nián)	Nəvəm 1990-cı ildə dünyaya gəlib.
事件发生 <u>在</u> 今年四月份。	Hadisə bu ilin aprel ayında baş verdi.

(shì jiàn fā shēng zài jīn nián sì yuè fèn)	
---	--

Qeyd etmək lazımdır ki, **在** (*zai*) ön sözü Çin dilində yerlik halı bildirsə də, Azərbaycan dilində bəzən yönlük hal kimi tərcümə olunur. Çünki bu nümunələrdə **在** (*zai*) ön sözü 定 (*dìng*) , 改 (*gǎi*), 安排 (*ān pái*) və s. feillərdən sonra işlənir və Azərbaycan dilinə tərcümə ediləndə “təyin olunmaq, dəyişdirilmək, planlaşdırılmaq” və s. feillərindən əvvəl yönlük hal tələb olunur. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
会议定 在 明天下午五点钟。 (huì yì dìng zài míng tiān xià wǔ wǔ diǎn zhōng)	İclas sabah günorta saat 5-ə təyin edilib.
讲座时间改 在 星期四下午两点钟。 (jiǎng zuò shí jiān gǎi zài xīng qī sì xià wǔ 2 diǎn zhōng)	Mühazirə vaxtı cümə axşamı saat 14:00-ə dəyişdiriləcək.
答辩安排 在 六月份。 (dá biàn ān pái zài liù yuè fèn)	Müdafiə iyun ayına planlaşdırılıb.

2. **在** (*zai*) ön sözü məkanı bildirir [6, s. 646].

2.1 **在** (*zai*) ön sözü hərəkətin baş verdiyi və ya bir şeyin mövcud olduğu yeri bildirir [6, s. 646]. Bu vaxt **在** (*zai*) ön sözü feil, sifət və s.-dən əvvəl işlənir [6, s. 646]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
老师 在 黑板上写下作业。 (lǎo shī zài hēi bǎn shàng xiě xià zuò yè)	Müəllim lövhədə ev tapşırığını izah etdi.
鱼类菜肴 在 南方很受欢迎。 (yú lèi cài yáo zài nán fāng hěn shòu huān yíng)	Balıq yeməkləri cənub bölgəsində məşhurdur.
孩子们在院子里植树。 (hái zi men zài yuàn zi lǐ zhí shù)	Uşaqlar həyətdə ağac əkdi.
爱君在浴缸里泡澡。 (ài jūn zài yù gāng lǐ pào zǎo)	Aygün vannada çimdi.
拳击手们在体育场操练。 (quán jī shǒu men zài tǐ yù chǎng cāo liàn)	Boksçular idman zalında məşq edirdilər.
足球运动员们在运动场上踢球。 (zú qiú yùn dòng yuán men zài yùn dòng)	Futbolçular idman meydançasında futbol oynayırlar.

chǎng shàng tī qiú)	
艾敏救助了在海里溺水的孩子。 (ài mǐn jiù zhù le zài hǎi lǐ nǐ shuǐ de hái zǐ)	Emin dənizdə batan uşağa kömək etdi.
阿里坐在沙发上休息。 (ā lǐ zuò zài shā fā shàng xiū xi)	Əli divanda əyləşib istirahət edirdi.

2.2 在 (zai) ön sözü insanın doğulduğu və ya yaşadığı, hadisənin baş verdiyi, əşyanın istehsal edildiyi yeri bildirir [6, s. 646]. Bu zaman **在 (zai)** ön sözü feildən əvvəl və ya sonra işlənə bilər [6, s. 646]. Məsələn:

Çin dilində nümunələr və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
卡迈勒出生 <u>在</u> 沙马赫。(kǎ mài lēi chū shēng zài shā mǎ hè) (Qeyd: Bu cümlədə 在 (zai) ön sözü feildən sonra işlənir.)	Kamal Şamaxıda doğulub.
阿格申 <u>在</u> 涅夫捷恰拉市出生。(ā gé shēn zài niè fū jié qià lā shì chū shēng) (Qeyd: Bu cümlədə 在 (zai) ön sözü feildən əvvəl işlənir.)	Aqşın Neftçalada anadan olmuşdur.
这件事发生 <u>在</u> 奥尔汗的家中。(zhè jiàn shì fā shēng zài ào ěr hàn de jiā zhōng)	Bu hadisə Orxanın evində baş verdi.
武萨 <u>在</u> 巴库市尼扎米区生活。(wǔ sà zài bā kù shì ní zhā mǐ qū shēng huó)	Vüsal Bakı şəhərinin Nizami rayonunda yaşayır.
橙子和橘子主要种植 <u>在</u> 连科兰和阿斯塔法。 (chéng zi hé jú zi zhǔ yào zhòng zhí zài lián kē lán hé ā sī tǎ fǎ)	Portağal və naringi, əsasən, Lənkəranda, Astarada yetişir.
沙新，你 <u>在</u> 哪里长大的？ (shā xīn, nǐ zài nǎ lǐ zhǎng dà de)	Şahin, sən harada böyümüsən?
这些产品 <u>在</u> 中国制造。 (zhè xiē chǎn pǐn zài zhōng guó zhì zào)	Bu məhsullar Çində istehsal olunur.

Qeyd: Nümunələrdən göründüyü kimi, Çin dilində **在** (*zai*) ön sözünün cümlədə yeri sərbəstdir. Müəyyən qaydalara görə, **在** (*zai*) ön sözü cümlənin müxtəlif yerində işlənə bilər, yəni feildən sonra da, əvvəl də işlənir.

Çin dilində ön sözlər çox deyil, amma cümlədə müxtəlif mənalar ifadə edərək tez-tez işlənir [7 , s. 834]. Çin dilində **于** (*yu*) ön sözü yönlük, yerlik və çıxışlıq halı bildirir. Nümunələr :

	Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
于 (<i>yu</i>) ön sözü yönlük halı ifadə edir.	比赛的形势现在有利于 <u>于</u> 对方。 (bǐ sài de xíng shì xiàn zài yǒu lì yú duì fāng)	Yarışın hazırkı vəziyyəti rəqibə daha əlverişlidir.
	扎乌尔致力于 <u>于</u> 环境保护工作。 (zhā wū ěr yī zhì zhì lì yú huán jìng bǎo hù gōng zuò)	Zaur ətraf mühitin mühafizəsi işinə nəzarət etməyə çalışır.
	泰勒曼作为一名警察，他始终忠 <u>于</u> 职守，保护着社区的安全。 (tài lè mǎn zuò wéi yī míng jǐng chá, tā shǐ zhōng zhōng yú zhí shǒu, bǎo hù zhe shè qū de ān quán)	Telman polis kimi hər zaman öz vəzifəsinə sadıq qalıb cəmiyyətin təhlükəsizliyini qoruyur.
于 (<i>yu</i>) ön sözü yerlik halı ifadə edir.	Yerlik halı ifadə edir. 中华人民共和国成立 <u>于</u> 1949 年。 (zhōng huá rén mín gòng hé guó chéng lì yú yī jiǔ sì jiǔ nián)	Çin Xalq Respublikası 1949-cu ildə quruldu.
	阿塞拜疆前总统盖达尔·阿利耶夫生 <u>于</u> 1923 年。 (ā sài bài jiāng qián zǒng tǒng gài dá ěr · ā lì yē fū shēng yú yī jiǔ èr sān nián)	Azərbaycan Respublikasının keçmiş prezidenti Heydər Əliyev 1923-cü ildə anadan olub.
	埃尔贡就读 <u>于</u> 哈扎尔大学阿塞拜疆语专业。 (āi ěr gòng jiù dú yú hā zhā ěr dà xué ā sài bài jiāng yǔ zhuān yè)	Elgün Xəzər Universitetində Azərbaycan dili ixtisası üzrə təhsil alır.

	这些美味的巧克力产 <u>于</u> 当地的 可可种植园。 (zhè xiě měi wèi de qiǎo kè lì chǎn yú dāng dì de kě kě zhòng zhí yuán)	Bu dadlı şokoladlar yerli kakao plantasiyalarında istehsal olunur.
𠂇 (yu) ön sözü çıxışlıq halı ifadə edir.	米拉伊不满足 <u>于</u> 他事业的现状 。 (mǐ lā yī bù mǎn zú yú tā shì yè de xiàn zhuàng)	Milay karyerasının indiki vəziyyətindən razı deyil.
	库拉河发源 <u>于</u> 哪里？ (kù lā hé fā yuán yú nǎ lǐ)	Kür çayının mənbəyi haradan başlayır？

Çıxışlıq hal: İsmın çıxışlıq halı iş, hal, hərəkət və hadisənin çıxış, başlanğıc nöqtəsini bildirir, subyektin hər hansı bir obyektədən uzaqlaşdığını göstərir (4, s.82). Azərbaycan dilində çıxışlıq hal **-dan,-dən** şəkilçisi ilə düzəlir. **kimdən? nədən? haradan? nə zamandan?** suallarına cavab verir [4, s. 82]. Məsələn:

- (1) Emilya özündən (*kimdən?*) çox razıdır.
- (2) Mən Çingizdən (*kimdən?*) incimişəm.
- (3) Orxan sinif yoldaşlarından (*kimdən?*) ayrıldı.
- (4) Ülkər kağızdan (*nədən?*) heyvan fiquru düzəltdi.
- (5) Susuzluqdan (*nədən?*) yandım.
- (6) Çində bu yeməkdən (*nədən?*) bişirirlər.
- (7) Əli hər gün kompüterdən (*nədən?*) istifadə edir.
- (8) Kənddən (*haradan?*) şəhərə axın çoxdur.
- (9) Çindən (*haradan?*) sənə nə alım?
- (10) Keçən ay Türkiyədən (*haradan?*) bizə qonaqlar gəlmişdilər.
- (11) Bakıdan (*haradan?*) qatar şəhər saat 7:32-də yola düşdü.
- (12) Azərbaycanda 8 Mart bayramı 1917-ci ildən (*nə zamandan?*)

mütəmadi qeyd edilir.

Çıxışlıq hallı sözlər **başqa, özgə, qeyri, savayı, əlavə, bəri, qabaq, ötrü** və s. qoşmalarla işlənərək müxtəlif mənalar ifadə edir.

1. **Başqa, özgə, qeyri, savayı** qoşmaları çıxışlıq halda olan sözün mənaca istisna təşkil etməsinə, başqalarından ayrılmasına, seçilməsinə səbəb olur [4, s. 83]. Məsələn:

- (1) Şərifin sirrini Gülçindən başqa, heç kim bilmirdi.
- (2) Bizdə atamdan savayı heç kim kişniş yemir.
- (3) Gövhərdən qeyri imtahana heç kəs hazır deyil.
- (4) Səndən özgə heç kim məni başa düşmür.

2. **Bəri, əvvəl, sonra, qabaq** qoşmaları çıxışlıq halda olan sözlərlə birlikdə işlənəndə zaman mənasını bildirir. Bu nümunələrin hamısı **“nə zaman?”** sualına

cavab verir.

- (1)Dünəndən bəri dostumdan xəbərim yoxdur.
- (2)Mən Sevda xala ilə 2022-ci ildən bəri görüşməmişəm.
- (3)Spirtli içki qəbul etdikdən sonra anam özünü pis hiss etdi.
- (4)Daş dövründən sonra Tünc dövrü meydana gəldi.
- (5)Tədbirdə mən Vaqifdən əvvəl çıxış etdim.
- (6)Bu dərman yeməkdən qabaq qəbul edilməlidir.
- (7)Sən Bakıya getdikdən sonra mən o restorana getməmişəm.
- (8)O vaxtdan bəri Yeganə ilə danışmamışam.

Azərbaycan dilində çıxışlıq hal müqayisə mənasını da ifadə edir. Məsələn:

- (1)Ulduz Leyladan arıqdır.
- (2)Alma qarpızdan ucuzdur.
- (3)Elmar Çin dilini Aqildən yaxşı bilir.

Çıxışlıq halın şəkilçisi bəzən yiyəlik hal məqamında işlənir [4, s. 82], seçilmə, bütövlə hissənin münasibəti məzmununu bildirir [3, s. 56]. Məsələn:

- (1)Sinif yoldaşlarımdan ikisi əlaçdır.
- (2)Şimpanze ən ağıllı heyvanlardan biridir.
- (3)Uşaqlardan beşi bu yarışda qalib gəldi.

Çin dilində çıxışlıq halı ifadə etmək üçün 自 (zi), 从 (cong), 于 (yu) ön sözlərindən istifadə olunur.

1. 自 (zi) ön sözü

1.1 自 (zi) ön sözü hərəkətin başlanğıc yerini və yaxud çıxış nöqtəsini bildirir [6, s. 694].

自 (zi) ön sözü feildən əvvəl işləmə bilir [6, s. 694]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
本次列车自北京开往成都。 (běn cì liè chē zì běi jīng kāi wǎng chéng dū)	Bu qatar Pekindən Çenqduya gedir.
稿件自全国各地纷纷寄来。 (gǎo jiàn zì quán guó gè dì fēn fēn jì lái)	Əlyazmalar ölkənin hər yerindən göndərilib.

自 (zi) ön sözü feildən sonra da işləmə bilir [6, s. 694]. Məsələn:

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
这位年轻人来自农村。 (zhè wèi nián qīng rén lái zì nóng cūn)	Bu gənc kənddən gəlib.
我们班同学来自中国不同的省份。	Sinif yoldaşlarımız Çinin müxtəlif əyalətlərindən gəlirlər.

(wǒ men bān tóng xué lái zì zhōng guó bù tóng de shèng fèn)	
这首诗选自 <u>自</u> 诗歌《蕾莉与马杰农》。 (zhè shǒu shī xuǎn zì shī gē 《lěi lì yǔ mǎ jié nóng》)	Bu şeir “Leyli və Məcnun” poemasından seçilib.
这个例子引 <u>自</u> 诗歌《七美人》。 (zhè gè lì zì yǐn zì shī gē 《qī měi rén》)	Bu nümunə “Yeddi gözəl” poemasından götürülüb.
这条俗语摘自 <u>自</u> 《先祖阔尔库特》。 (zhè tiáo sú yǔ zhāi zì 《xiān zǔ kuò ěr kù tè》)	Bu atalar sözü “Kitabi-Dədə Qorqud” <u>dandır</u> .
这幅画作出 <u>自</u> 一位著名艺术家之手。 (zhè fú huà zuò chū zì yī wèi zhù míng yì shù jiā zhī shǒu)	Bu rəsm məşhur bir rəssam tərəfindən çəkilməşdir.

1.2 自 (zì) ön sözü vaxtın başlanğıcını bildirir [6, s. 694]. Bu vaxt 自 (zì) ön
sözü isim, feil və s. ilə birlikdə işlənir [6, s. 694].

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
<u>自</u> 去年十月起，赛曼德每天早晨跑步 半小时。 (zì qù nián shí yuè qǐ, Sài màn dé měi tiān zǎo chén pǎo bù bàn xiǎo shí)	Səməd ötən ilin oktyabrından hər səhər yarım saat qaçır.
图书馆每天 <u>自</u> 早上 8 点开到晚上 10 点 。 (tú shū guǎn měi tiān zì zǎo shàng bā diǎn kāi dào wǎn shàng shí diǎn)	Kitabxana hər gün səhər səkkizdən axşam ona qədər işləyir.
瑟文兹 <u>自</u> 小就喜欢跳舞。 (sè wén zī zì xiǎo jiù xǐ huān tiào wǔ)	Sevinc uşaqlıqdan rəqs etməyi sevir.

2. 从 (cóng) ön sözü

2.1 从 (cóng) ön sözü başlanğıc nöqtəsini bildirir və yer, məkan bildirən sözlə
işlənir [6, s. 130].

A) 从 (cóng) ön sözü məkan, mənbə bildirir [6, s. 130].

南美洲的安第斯山脉 <u>从</u> 南向北延伸。 (nán měi zhōu de ān dì sī shān mài cóng	Cənubi Amerikadakı And dağları cənubdan şimala doğru uzanır.
--	---

nán xiàng běi yán shēn)	
瓦西夫刚 <u>从</u> 黑尔达兰回来。 (wǎ xī fū gāng cóng hēi ěr dá lán huí lái)	Vasif Xırdalandan təzəcə qayıtdı.
第一排 <u>从</u> 左起第二人是拉希姆。 (dì yī pái cóng zuǒ qǐ dì èr rén shì lā xī mǔ)	Birinci sırada soldan ikinci adam Rasimdir.
侯赛因 <u>从</u> 石油公司的实习中学习了很 多。 (hóu sài yīn cóng shí yóu gōng sī de shí xí zhōng xué xí le hěn duō)	Hüseyn neft şirkətində aparılan təcrübədən çox şey öyrəndi.
你 <u>从</u> 这儿直走两百米会到达医院。 (nǐ cóng zhè ér zhí zǒu liǎng bǎi mǐ huì dào dá yī yuàn)	Buradan iki yüz metr düz get və xəstəxanaya çatacaqsan.
他们 <u>从</u> 超市购买了蔬菜和水果。 (tā men cóng chāo shì gòu mǎi le shū cài hé shuǐ guǒ)	Onlar marketdən meyvə və tərəvəz aldılar.
孩子们 <u>从</u> 学校回家后，开始做作业。 (hái zi men cóng xué xiào huí jiā hòu , kāi shǐ zuò zuò yè)	Uşaqlar məktəbdən evə qayıtdıqdan sonra ev tapşırıqlarını yazmağa başladılar.

B) 从 (cong) ön sözü zaman bildirir [6, s. 130].

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
阿扎尔 <u>从</u> 早到晚都在家里学习。 (ā zhā ěr cóng zǎo dào wǎn dōu zài jiā lǐ xué xí)	Azər səhərdən axşama qədər evdə dərs oxuyur.
伊斯玛尔发誓说 <u>从</u> 今以后再也不会工 作迟到了。 (yī sī mǎ ěr fā shì shuō cóng jīn yǐ hòu zài yě bù huì gōng zuò chí dào le)	İsmayıl söz verdi ki, bu gündən etibarən bir daha işə gecikməyəcək.
<u>从</u> 古到今，中华文明一直在不断发展 。 (cóng gǔ dào jīn , zhōng huá wén míng yī zhí zài bù duàn fā zhǎn)	Qədim dövrlərdən bu günə qədər Çin sivilizasiyası davamlı olaraq inkişaf edir.
<u>从</u> 一年级到十一年级，我姐姐一直成	Bacım birinci sinifdən on birinci sinfə qədər çox yaxşı oxuyub.

绩很好。 (cóng yī nián jí dào shí yī nián jí , wǒ jiě jiě yī zhí chéng jì hěn hǎo)	
--	--

C) 从 (cong) ön sözü əhatə dairəsini bildirir [6, s. 130].

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
从学术谈到日常，我们讨论了不同的话题。 (cóng xué shù tán dào rì cháng , wǒ men tāo lùn le bù tóng de huà tí)	Elmi mövzudan məişət mövzusuna qədər müxtəlif məsələləri müzakirə etdik.
从小孩到大人都参加了这场活动。 (cóng xiǎo hái dào dà rén dōu cān jiā le zhè chǎng huó dòng)	Bu tədbirdə uşaqdan böyüyə hər kəs iştirak edirdi.
这部电影从头到尾都充满了趣味。 (zhè bù diàn yǐng cóng tóu dào wěi dōu chōng mǎn le qù wèi)	Bu film əvvəldən axıra qədər gülməli əhvalatlarla zəngindir.

D) 从 (cong) ön sözü inkişaf, dəyişmə bildirir [6, s. 130].

Çin dilində və onun tələffüzü	Azərbaycan dilində tərcüməsi
这个城市发生了很大变化，从一个小城镇变为了商业中心。 (zhè gè chéng shì fā shēng le hěn dà biàn huà, cóng yī gè xiǎo zhèn biàn wéi le shāng yè zhōng xīn)	Bu qəsəbədə çox dəyişikliklər baş verib, kiçik bir qəsəbədən böyük ticarət mərkəzinə çevrilib.
她通过努力，成功地从业余变成了专业的足球运动员。 (tā tōng guò nǚ lì , chéng gōng de cóng yè yú biàn chéng le zhuān yè de zú qiú yùn dòng yuán)	O, çox çalışmaqla həvəskar futbolçudan peşəkar futbolçuya çevrildi.
根据达尔文的说法，从猿到人的进化过程漫长而复杂。 (cóng yuán dào rén de jìn huà guò chéng màn cháng ér fù zá)	Darvinə görə, meymunlardan insanlara təkamül prosesi uzun və mürəkkəbdir.

Qeyd: Nümunələrdə aydın olur ki, *М* (*cong*) ön sözü məkan, zaman, əhatə dairəsi, inkişaf və dəyişmə bildirir. *М* (*cong*) ön sözü Azərbaycan dilinə həmişə çıxışlıq hal kimi tərcümə olunur.

Qeyd etmək istəyirik ki, tarixən Azərbaycan dilində hallar bir-birinin əvəzinə işlənmişdir. “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının dili üzərindəki müşahidələr göstərir ki, burada hallar bir-birinin əvəz etmişdir [1, s. 117].

1. Yönlük halının yerlik hal (*-da, -də*) ilə əvəz olunması [1, s. 117]. Gəl, bu ağac dibində enəlim, yeyəlim, -dedi [1, s. 117].

2. Yönlük hal təsirlik halın yerində işlənmişdir: Qonşularına (qonşularını) çağırar ki, Yetər! Zəlihə! Zübeydə! [KDQ, s. 23]; Qazan kafərə çağırub söyləmiş, görələm, xanım, nə söyləmiş. [1, s. 117]

3. Yerlik hal çıxışlıq hal mənasında işlənmişdir: - Atından endi, çobanın əllərin çözdü. Alnında bir öpdü. [KDQ, s. 23] Bu nümunədə alnında “ alnından” mənasında işlənmişdir.

4. Çıxışlıq hal yönlük hal mövqeyində: Av avlayu gəzərkən ögindən bir yaralı keyik çıxdı. [KDQ, s.105] Bu nümunədə ögindən “qabağına” işlənmişdir.

Bu cür əvəzlənmələr Azərbaycan dilinin dialekt və şivələrində indi də qalmaqdadır [2, s. 206].

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. (2018). “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının qrammatik tədqiqi (fonetik; morfoloji və sintaktik təhlil). Bakı: Elm, 492 s.
2. Əzizxan Tanrıverdi. (2017). Azərbaycan dilinin tarixi qrammatikası. Bakı: Elm və təhsil, təkmilləşdirilmiş və əlavələr edilmiş nəşri, 538 s.
3. Hüseynzadə, M. (2007). Müasir Azərbaycan dili. III hissə. Morfologiya. Bakı: Şərq-Qərb, 280 s.
4. Kazımov, Q.Ş. (2010). Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı: Nurlan, 400 s.
5. Huang, B.R., Liao X.D. (2017). xiàn dài hàn yǔ (zēng dìng liù bǎn) xià cè[M]. běi jīng: gāo děng jiào yù chū bǎn shè.
6. Lǚ,S.X. (1999). xiàn dài hàn yǔ bā bǎi cí (zēng dìng běn)[M]. běi jīng: shāng wù yìn shū guǎn, 760 s.
7. Lǚ,Y.H. (2001). shí yòng xiàn dài hàn yǔ yǔ fǎ (zēng dìng běn)[M]. běi jīng: shāng wù yìn shū guǎn, 1005 s.